

Ковальков О. Л.

ORCID: 0000-0003-2344-3050

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри історії України та всесвітньої історії

Центральноукраїнський державний університет

імені Володимира Винниченка

м. Кропивницький, Україна

АФГАНСЬКА ВІЙНА СРСР (1979–1989) НА СТОРІНКАХ ЖУРНАЛУ “ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ”

Ключові слова: Афганістан, Афганська війна, СРСР, Україна, Закордонні Частини ОУН, “Визвольний шлях”.

Інтервенція СРСР в Афганістан у грудні 1979 р. і подальша дев'ятирічна окупація цієї країни радянським “обмеженим контингентом” стали найбільш резонансною подією міжнародного життя останнього етапу “холодної війни”. Афганська війна згубно вплинула на СРСР і Афганістан, а також на всю систему міжнародних відносин. Дії Москви засудили США та їхні союзники по НАТО та поза її межами, більшість ісламських держав. Навіть в Українській РСР КДБ фіксував “вияви” критики дій влади і навіть публічну незгоду з вторгненням до Афганістану [6, с. 84–88]. Утім, такі поодинокі випадки не мали впливу на загалом байдужі настрої населення, а самих незгодних органи державної безпеки переслідували, аж до ув'язнення. Натомість українські визвольні центри в екзилі сповна використали “афганську карту” як черговий доказ злочинної політики тоталітарної держави [2]. Важливим засобом антирадянської діяльності українських політичних осередків в еміграції була публікація різноманітних за змістом і спрямованістю матеріалів, орієнтованих на діаспору. Попри наявність вагомих напрацювань з цієї проблеми в українській історіографії [1; 4; 10], тема Афганської війни СРСР на сторінках української емігрантської періодики не була предметом наукового вивчення.

Одним з найбільш впливових видань української діаспори був місячник “Визвольний шлях”, який із січня 1948 р. видавав осередок Закордонних Частин ОУН(б) у Лондоні. Він мав значний тираж і був одним з найкращих українських видань у Європі як за змістом, так і за поліграфічним оформленням. У журналі друкували ідеологічні матеріали, наукові статті, твори “шістдесятників” і представників Розстріляного відродження, спогади українських діячів в еміграції тощо. Метою видання

проголошувалося “служити інтересам нації і її визвольній боротьбі”, що відповідало принципам діяльності ОУН: зміцнення українського визвольного руху і впливу його ідей на широкі верстви населення. Головними гаслами видання були: “За українську самостійну соборну державу!”, “Воля народам!”, “Воля людині!”. На його сторінках широко висвітлювали суспільно-політичні процеси в СРСР, друкували матеріали, пов’язані з дисидентським і правозахисним рухом в УРСР, тощо. Статті вирізнялися підвищеною емоційною тональністю, гіперболізованою оцінкою подій в СРСР та радянської дійсності [1, с. 65; 4, с. 132; 10, с. 33]. Водночас часто вони були аналітичними і відповідали стандартам західної журналістики.

На відміну від газет, які видавали ЗЧ ОУН (як-от мюнхенська “Шлях перемоги”), “Визвольний шлях” нечасто звертався до афганської тематики. Найбільше таких публікацій вийшло в 1980 р., коли ця проблема була однією з найбільш гарячих у світовій політиці і ЗМІ. В. Гут-Кульчицький у травні 1980 р. проаналізував реагування на інтервенцію СРСР в Афганістан європейських партій, передусім лівого спрямування, а також висвітлення цієї події в ЗМІ. Автор слушно визначив головний мотив кремлівських очільників: неспроможність “їхніх маріонеток у Кабулі, спочатку Таракі, а пізніше Аміна, своїми владними силами зліквідувати повстанський рух” [8, с. 539]. Утім, далі він озвучив популярну в західних ЗМІ того часу тезу, що “після перемоги в Афганістані подразнений апетит... [може погнати] Москву даліше до Перської затоки” [8, с. 543], і та війна може стати початком Третьої світової війни [8, с. 540]. В. Гут-Кульчицький цитує західні ЗМІ, де повідомляється про те, що “шпиталі у Ташкенті переповнені пораненими в Афганістані” [8, с. 544], та прогнозує згубні економічні наслідки Афганської війни для СРСР [8, с. 545].

Ця перша публікація у “Визвольному шляху” на афганську тему окреслила головні меседжі, з якими українські діаспорні ЗМІ зверталися до своїх читачів. Ю. Вудка в наступному числі місячника поглянув на Афганську війну на тлі системної кризи СРСР. На його думку, СРСР справді міг через Афганістан дістатися до жаданої Перської затоки. Проте більш імовірним було подальше технологічне і військове відставання СРСР від Заходу. Головною ідеєю статті був прогноз, що та війна зрештою “розвалить” СРСР, і це був шанс на звільнення для поневолених ним народів [3]. Остання теза запанувала в емігрантській пресі: очікувана перемога афганських повстанців здатна наблизити національне звільнення України з-під ненависної влади Москви.

С. Орловський, поряд з уже звичними звинуваченнями Москви у прагненні “захопити нафтові поля Близького і Середнього Сходу” і зрештою “завоювання світу” [9, с. 777, 778], піддає критиці мляву

реакцію західних політиків (зокрема Дж. Картера) на брутальні дії СРСР в Афганістані і закликає Захід розробити концепцію підтримки визвольної боротьби пригноблених народів, від афганців до українців [9, с. 781]. Ю. Кульчицький у жовтневому числі “Визвольного шляху” за 1980 р. здійснив глибокий аналіз афганського повстанського руху, його ідеологічних, організаційних та військових засад. Водночас він вдається до популярного для українських діаспорних публіцистів порівняння афганського антирадянського руху опору з українським повстанським рухом і підсумовує, що цього разу Ради зазнають поразки [7].

Наступна публікація на афганську тему вийшла у “Визвольному шляху” в липні 1983 р. Інформаційним приводом для неї стали слухання про “злочини московських наїзників на героїчний афганський народ”, які відбулися в Осло. На них були присутні представник Української центральної інформаційної служби в Лондоні Зенон Коваль (автор публікації) і представник Пресового бюро ЗЧ ОУН Аскольд Крушельницький – відомий англійський журналіст українського походження, батьки якого осіли в Лондоні під час Другої світової війни. Репортаж про ту подію З. Коваль доповнив свідченнями про гуманітарні наслідки майже трирічної “тотальної” війни в Афганістані: 3 млн біженців у Пакистані і близько 1 млн – в Ірані, майже 500 тис. загинув, – вживаючи при цьому слово “етноцид”. Тут же наведено свідчення афганки Фаріди Ахмад про тортури в афганських в’язницях [5, с. 847]. Ще один мотив, притаманний західним ЗМІ того часу, – паралелі між Афганською і В’єтнамською війнами. Спільними, на думку З. Ковалья, були міжнародний резонанс, увага з боку ЗМІ. Утім, автор наголошує на головній відмінності: “Афганістан є замкнена країна, її окупили муром тиші, і вістки тільки крадькома дістаються у вільний світ через дипломатичні контакти або через кілька одчайдушних журналістів, які не вагаються ризикувати своїм життям” [5, с. 849].

Остання публікація на тему Афганської війни датована листопадом 1986 р. Це маніфест, який озвучив одну з провідних тез при висвітленні Афганської війни в емігрантських ЗМІ. Українці й афганці – брати “не по батьковій і материнській крові, а по духу стали ми ними, по пролитій нашій крові у боротьбі проти спільного ворога – російського імперіалізму, який поневолює наші волелюбні народи” [11, с. 1312].

Отже, звернення до Афганської війни авторами “Визвольного шляху” було цілком логічним з огляду на його націоналістичну і водночас антирадянську спрямованість. Афганістан тлумачився як черговий злочин Кремля, афганці – такий же поневолений Москвою народ, як українці в СРСР, і перемога афганських повстанців наблизить крах “імперії зла” та наблизить незалежність України. Попри заідеологізованість публікацій, їхній емоційний і ворожий щодо СРСР стиль, слід констатувати високий

фаховий рівень української еміграційної журналістики. Більшість наведених у проаналізованих публікаціях фактів відповідають сучасним даним, а теоретичні й аналітичні висновки адекватні тогочасним оцінкам західних експертів і науковців. Тож “Визвольний шлях” трансливав тогочасний західний погляд на афганську проблему, проте використовував її в інтересах українського визвольного руху.

Література:

1. Акименко К. В. Періодика національних організацій діаспори як засіб створення українського інформаційного простору в умовах еміграції // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Історія. Вип. 1 (44). Ужгород, 2021. С. 62–71.
2. Антонюк Я. М. Антирадянська діяльність ЗЧ ОУН в афганській війні (1979–1989) // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. Вип. 52. Т. 2. Запоріжжя, 2019. С. 110–116.
3. Вудка Ю. Афганська карта // Визвольний шлях. 1980. Червень. С. 677–679.
4. Дорохіна Т. Радянська доба в рецепції авторів “Визвольного шляху” // Київська старовина. 2006. № 1. С. 126–134.
5. Коваль З. Міжнародний суд над Москвою в Осльо (Афганістан: забута земля) // Визвольний шлях. 1983. Липень. С. 846–850.
6. Ковальков О., Городня Н. Ставлення населення УРСР до введення радянських військ в Афганістан // Український історичний журнал. 2021. № 4. С. 80–91.
7. Кульчицький Ю. Афганістан: історія повторюється (Порядком обговорення) // Визвольний шлях. 1980. Жовтень. С. 1189–1199.
8. Кульчицький-Гут В. Афганістан – рубікон Москви // Визвольний шлях. 1980. Травень. С. 538–547.
9. Орловський Є. Не криза Афганістану, але світова криза Заходу // Визвольний шлях. 1980. Липень – серпень. Кн. 7–8. С. 776–785.
10. Тимошик М. Лондонський журнал “Визвольний шлях” та його місце в українській журналістиці на чужині // Вісник Львівського університету. Серія: Журналістика. Вип. 49. Львів, 2021. С. 29–46.
11. (УЦС): Звернення українця до брата-афганця // Визвольний шлях. 1986. Листопад. С. 1312–1315.